

Geliş/Received : 06.07.2018 & Kabul/Accepted : 16.08.2018 & Yayınlanma/Published (online) : 30.08.2018

Türkiye’de Havayolu Rekabeti Üzerine Yazılmış Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi

Hüseyin Önder ALDEMİR ^{1*}, Ferhan KUYUCAK ŞENGÜR ²

¹ Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, Türkiye

² Eskişehir Teknik Üniversitesi, Havacılık ve Uzay Bilimleri Fakültesi, Havacılık Yönetimi, Eskişehir, Türkiye

Özet

Bu çalışmada; Türkiye’deki havayollarının rekabeti üzerine yazılan lisansüstü tezler incelenerek Türk bilim insanlarının havayollarının rekabetini hangi açılardan ortaya koydukları, araştırma yöntemleri, ana rekabet temaları ve ortaya koydukları sonuçlar araştırılmıştır. Araştırma, Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) elektronik bilgi bankasında bulunan lisansüstü tezler ayrıntılı incelenerek gerçekleştirilmiştir. 2018 yılına kadar hazırlanan tezler üzerinde yapılan çalışmada, 3 doktora ve 17 yüksek lisans tezinin havayolu taşımacılığında rekabeti unsurlarını içeren nitelikte olduğu tespit edilmiştir. Hazırlanan bu 20 tezden 1 tane yüksek lisans tezi İngiltere’de Coventry University’de hazırlanmıştır. Bu tezlerden 1 tanesi Almanca, 5 tanesi İngilizce ve geri kalan 14 tanesi de Türkçedir. Tezlerin her biri bütünsel veya kısmi olarak havayolu işletmeciliğinde rekabeti konu edinmiş veya rekabet ile ilgili unsurları içermektedirler. Tezler, konu, kapsam, yöntem ve sonuçları açısından doküman analizine tabi tutulmuştur. Hazırlanan tezlerin Türkiye’deki mevcut yolcu taşıyan özel havayollarının tamamını ele almamış olmaları (evreni kapsamamaları), görüşülen kişilerin azlığı ve belirli iş modellerine odaklanmış olmaları sebebiyle, Türk havacılık endüstri yapısını belirleyebilme ve rekabet stratejilerini ortaya koyabilme yönüyle eksik kaldıkları değerlendirilmektedir. Bununla beraber, yazıldıkları dönemlerde var olan havayolu rekabetinin belirli yönlerine ışık tutmaları açısından alanyazını zenginleştirmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Lisansüstü tezler, Havayolları, Havayolu rekabeti, Hava taşımacılığı

* Sorumlu Yazar/Corresponding Author: Dr.Hüseyin Önder ALDEMİR, hoaldemir3572@gmail.com

Alıntı/Citation : Aldemir H.Ö., Şengür F. (2018). Türkiye’de Havayolu Rekabeti Üzerine Yazılmış Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi. Journal of Aviation, 2 (2), 141-155. DOI: 10.30518/jav.441314

Analyzing Postgraduate Theses Written on Airline Competition in Turkey

Abstract

In this study, the theses written on airlines' competition were investigated to illustrate that Turkish academics handle the competition of airlines according to main competition themes and aspects. It was also put forward the research methodology, and results of these theses. The research was carried out by thoroughly examining the postgraduate theses, which exist in the electronic database of Turkish Council of Higher Education. In this research on the theses prepared until 2018, it has been determined that 3 PhD and 17 master theses have the qualities including the elements of competition in airline transportation. One of these 20 theses was written at Coventry University in England. One of these theses is in German, 5 in English and the remaining 14 are Turkish. Each of the theses includes elements related to competition, either wholly or partly, in the airline business. Theses have been subjected to document analysis in terms of subject, scope, method and results. Since the theses of the private airlines carrying passengers in Turkey didn't handle all airlines/didn't cover the universe, since they focused on specific business model, and since the interviewed people were not enough to conclude; these are evaluated as not satisfied enough to be able to determine the Turkish aviation industry structure and to demonstrate competitive strategies truly. However, they have enriched the literature in terms of shedding light on certain aspects of the airline competition that existed during the period in which they were written.

Keywords: Postgraduate theses, Airlines, Airline competition, Air transport

1. Giriş

Dünyada 20. yüzyılın başlarından itibaren gelişen havacılık endüstrisi ticari uçuşların da başlamasıyla ivme kazanmıştır. 1970'lerde ABD'de iç hatlarda başlayan serbestleşmenin etkisiyle yayılan liberalleşme birçok ülkeyi etkilemiş ve dünyada sivil havacılık için yeni bir dönem başlamıştır. Türkiye, 1983 yılında 2920 Sayılı Türk Sivil Havacılık Kanunu ile sivil havacılıkta yeni döneme girmiş ve 2003 yılındaki liberalleşme hamlesi ile bu sürece ayak uydurma çabaları hızlanmıştır. Bu kırılma noktalarından sonra, Türkiye'deki sivil havacılık bir dönüşüm geçirmiştir. Türkiye'deki üniversiteler ise sivil havacılıktaki bu gelişmelere bilimsel bir bakış açısı getirerek araştırmalarını yoğunlaştırmışlardır. 2000'li yıllardan itibaren üniversitelerdeki sivil havacılık alanındaki lisansüstü çalışmalarda ve araştırmalarda büyük artış olmuştur [1].

2. Amaç ve Kapsam

Lisansüstü eğitim, üniversitelerin üst düzey özelliklerini kazandıran önemli bir işlemdir. Türkiye'de 2547 sayılı Yükseköğretim Yasasına göre, yüksek lisans eğitimi yüksek lisans, doktora, tıpta uzmanlık ve sanatta yeterlik konularını kapsamaktadır. Lisansüstü eğitimin temel amaçları, bilim/sanati üretmek yaymak, sosyal sorunları doğru bir şekilde algılamak ve bu sorunlara çözüm üretebilmek ve üst düzey insan gücü yetiştirmeye

katkıda bulunmaktır [2]. 2018 yılı itibariyle, Türkiye'de 129 devlet, 72 vakıf üniversitesi ile beraber 5 vakıf meslek yüksekokulu olmak üzere toplamda 206 yükseköğretim kurumu faaliyet göstermektedir [3]. Üniversitelerde araştırma ve geliştirme faaliyetlerinde lisansüstü tezlerinin katkıları önemlidir. Türkiye'de hava taşımacılığı yönetiminde üniversiteler dışında bilim üretecek bilimsel vakıf veya kuruluş bulunmamaktadır. Bilimsel projeler, tezler ve makaleler hava taşımacılığının gelişimine katkı sağlayan temel çalışmalardır.

Aldemir ve Şengür (2017) tarafından Yüksek Öğretim Kurulu elektronik bilgi bankasında bulunan hava taşımacılığı ve havayolları üzerine yazılmış lisansüstü tezler 1972 ile 2016 yılları arasındaki 44 yıllık periyodu kapsayacak şekilde incelenerek bir bibliyometrik araştırma gerçekleştirilmiştir. Yapılan çalışmada, havayolları üzerine hazırlanmış 58'i doktora ve 271'i yüksek lisans tezi olmak üzere 329 adet lisansüstü teze ulaşılmıştır. Sadece üniversitelerin havacılık ile ilgili bölümleri değil, diğer bölümler tarafından da havayolları havaalanları veya havacılık konuları cazip bulunup tezlere konu olmuşlardır [1].

Bu çalışmada ise, Türkiye'de havayollarının rekabeti üzerine yazılmış olan lisansüstü tezlerin derinlemesine analiz edilmesi amaçlanmıştır. Tezler

üzerinde yapılan çalışmada, 3 doktora ve 17 yüksek lisans tezi havayolu taşımacılığında rekabet stratejilerini veya rekabet unsurlarını içeren nitelikte olduğu tespit edilmiştir. Bu amaçla Yüksek Öğretim Kurulu elektronik bilgi bankasında bulunan havayolları üzerine yazılmış lisansüstü tezler içerisinden havayolu rekabetini içeren tüm tezler çıkarılmış ve incelenmiştir. Tezlerin bir kısmına ulaşmak mümkün olmamış, bu yüzden de veri tabanında bulunan özetteki bilgilerden yararlanılmıştır.

Bu çalışmanın amacı aşağıdaki sorulara cevaplar aramaktır:

1. 2018 yılına kadar Türkiye'deki havayolu rekabeti ile ilgili olarak kaç tane lisansüstü tez yazılmıştır? Bu tezlerin üniversitelere, bölümlere, yazıldığı tarihe ve hangi dilde yazıldığına dair sınıflandırma nedir?

2. Havayollarında rekabet üzerine yazılan bu tezlerin konu, kapsam ve yöntemleri nelerdir?

3. Tezler, havayolları arasındaki rekabetin hangi yönünü incelemiştir?

3. Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada veri kaynağı olarak belirlenmiş anahtar kelimeler kullanılarak Yüksek Öğretim Kurulu elektronik tez arşivinde bulunan havayolu rekabeti ile ilgili lisansüstü tezler ulaşılmış ve elde edilen dokümanlar araştırmacılarca belirlenen değişkenler doğrultusunda analiz edilmiştir.

Bu çalışmada, aşağıdaki adımlar takip edilmiştir:

1. Adım: YÖK elektronik tez arşivi anahtar kelimeler ile taranmış, gerekli ayıklamalar yapıldıktan sonra havayollarının rekabeti ile ilgili lisansüstü tezler listelenmiştir.

2. Adım: Çalışmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen değerlendirme tablosu oluşturulmuştur. Bu tabloda lisansüstü tezler farklı değişkenler açısından incelenmiştir. Yüksek lisans ve doktora tezleri, yazıldıkları yıllara, üniversitelere, enstitülere ve yazıldığı dile göre detaylandırılmıştır.

3. Adım: YÖK veri tabanında ulaşımına izin verilen tezler indirilmiş ve içerikleri incelenmiştir. Konu, yöntem ve ulaşımları sonuçlar sunulmuştur. YÖK veri tabanında ulaşımı mümkün olmayan tezlerin ise var olan özetlerinden yararlanılarak inceleme gerçekleştirilmiştir.

4. Adım: Bulgular sonuç, tartışma ve öneriler şeklinde tanımlanmış ve yorumlanmıştır.

Araştırmanın ilk aşamasında, Yüksek Öğretim Kurulu'nun elektronik tez arşivinde bulunan lisansüstü tezler [4] belirli anahtar ifadeler kullanılarak taranmıştır. Kullanılan anahtar kelimeler; *havayolu*, *hava yolu*, *havayolları*, *hava yolları*, *rekabet*, *strateji* ve *rekabet stratejileridir*. Bu anahtar kelimelerle yapılan tarama sonucunda ortaya çıkan tüm tezler ayrıntılı olarak incelenmiştir. En son olarak, havayollarının rekabet stratejilerini ve havayollarının rekabetini herhangi bir şekilde başlık olarak konu edinen tezler dışındakiler ayıklanarak havayolu rekabeti üzerine yazılmış tüm tezler bu araştırma kapsamında analiz edilmiştir. Araştırmada kullanılan doküman analizi yöntemi, araştırılması amaçlanan olgu ya da olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin incelenmesidir [5]. Doküman analizi yöntemi, araştırmanın amacına yönelik kaynaklara ulaşmada ve elde edilecek verilerin tespit edilmesinde kullanılır [6]. Var olan kayıt ve belgelerin incelenerek veri toplanması ise, belgesel tarama yöntemi şeklinde ifade edilmiştir [7]. Bailey (1982), birçok yazılı ve görsel belge ve dokümanı sıralamayı müteakiben, periyodik yazılı kaynakların, magazin, dergi ve kitapların da doküman analizine konu olabileceğini ifade etmiştir [8]. Rummel (1968) [9], Bailey (1982) [8], Karasar (2005) [7] ile Yıldırım ve Şimşek (2011) [5]; var olan kayıt ve belgelerin veri kaynağı olarak kullanılmasının doküman incelemesi metodu olduğunda aynı fikirdedirler. Bu anlayıştan yola çıkarak havayollarının rekabeti hakkında yazılmış olan tezler de doküman incelemesine tabi tutularak analiz gerçekleştirilmiştir. Bailey (1982), doküman incelemesinin olumlu ve olumsuz yanlarını da ortaya koymuştur. Doküman incelemesinin olumlu tarafları için yedi boyuttan söz edilmiştir:

- Kolay ulaşılamayacak özneler,
- Tepkiselliğin olmaması,

- Uzun süreli (zamana yayılmış) analiz,
- Örneklem büyüklüğü,
- Bireysellik ve özgünlük,
- (Görelî) düşük maliyet,
- Niteliklidir.

Bailey (1982), doküman incelemesinin olumlu yanlarının yanı sıra bir dizi dezavantajından da söz etmiştir. Bunlar ise;

- Olası yanlışlık,
- Seçilmişlik,
- Eksiklik,
- Ulaşılabilirlik,
- Örneklem yanlışlığı,
- Sınırlı sözel olmayan davranış,
- Standart bir formatın olmaması,
- Kodlama zorluğudur.

Bailey (1982), doküman incelemesi için beş aşama öngörmüştür. Bunlar:

- Dokümanlara ulaşma,
- Orijinalliğin kontrol edilmesi,
- Dokümanların anlaşılması,
- Verinin analiz edilmesi,
- Verinin kullanılmasıdır.

Araştırma esnasında doküman incelemesi için ifade edilen olumlu ve olumsuz boyutların bir kısmı ile karşılaşılmıştır. Takip edilen adımlar esnasında olabildiğince sistemli bir yol izlenmiştir.

4. Bulgular

Yapılan çalışma sonucu elde edilen bulgulara göre, Türkiye'deki alanyazında havayolları rekabet stratejilerini veya havayollarında rekabetin herhangi bir unsurunu konu edinen 20 tezin 3 tanesi doktora, 17 tanesi ise yüksek lisans tezidir. Saldıraner (2016), Ekicikol (2016), Karabulak (2016), Mirzai (2014), Otamış (2013), Peksatıcı (2010), Taşgit (2008) ve Dikyol (2007)'un hazırlamış olduğu tezler başlık bakımından rekabet stratejileri ile ilgili tezlerdir. Diğer tezler ise; havayollarında rekabet stratejilerine etki eden bir unsurunu, regülasyon ve deregülasyon döneminin rekabet stratejilerine etkisini, düşük maliyetli havayollarının uzun mesafedeki rekabet olasılıklarını, pazar payını veya rekabet avantajı sağlamak için gerekli unsurları, kriz döneminde rekabet ortamını, hizmet kalitesinin rekabet stratejilerine etkisini incelemek suretiyle alanyazına

katkıda bulunmuşlardır. Yazılmış olan tezler ile ilgili bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Boğaziçi ve Marmara Üniversitelerinde yazılmış olan Yaba (2015) ve Hopalı(2016)'nın tezleri Fen Bilimlerinde yazılmış olup, geri kalan 18 tez Sosyal Bilimler alanındaki çalışmalara konu olmuştur. İngiltere'de Coventry University'deki yüksek lisans tezi dışındaki 19 tez Türkiye'deki üniversitelerde yazılmıştır. Bu 20 tezin; 5 tanesi İngilizce, 1'i Almanca ve geri kalan 14 tanesi Türkçe yazılmıştır. Havayolu ile rekabet kavramına bir arada ilk kez bir tez başlığında 1997 yılında rastlanılmıştır.

Tablo 1'de yer alan tezlerden Tasnadi (1997) ve Önen (2003)'in tezlerinin yayımlanma izni bulunmamaktadır. Bu sebeple bu iki tez incelenememiştir. Diğer 18 tezin gerek tezlerin kendisi gerekse YÖK tez arşivinde bulunan özetlerinden faydalanılarak analizi yapılmıştır. Yaba (2015), Yaşar (2016), Ekicikol (2016) ve Tanrıverdi (2016)'nin tezlerine ise erişim 2018 veya 2019 yıllarına kadar kısıtlanmıştır. Bu sebeple, bu tezlerin konu ve içeriği hakkında YÖK tez arama merkezinde bulunan özetlerden yararlanılmıştır. Erişimi olan tezler ise tek tek doküman analizi yapılarak bilgiler sunulmuştur.

Genelden özele inmek amacıyla öncelikli olarak, başlık olarak rekabet stratejilerini konu edinmiş tezler tarih sırasına göre incelenmiş, ardından yine tarih sıralamasına göre havayollarında rekabetin herhangi bir unsurunu konu edinmiş diğer tezler içerik analizine tabi tutulmuştur.

Tablo 1. Türkiye’de havayollarında rekabet ile ilgili hazırlanmış lisansüstü tezler

SIRA NU.	TEZİN ADI	TEZİN YAZARI	TEZİN TARİHİ/ SAYFA SAYISI	TEZİN YAPILDIĞI ÜNİVERSİTE	YÖNTEM
1	Sivil havayolu taşımacılığında pazar payının artırılmasına yönelik rekabetçi stratejilerin geliştirilmesi	Vahap ÖNEN Doktora	2003 212 s.	Marmara Üniversitesi	Erişim bulunmamaktadır.
2	Havayolu taşımacılığında regülasyon ve deregülasyonların rekabet stratejilerine etkileri: Türkiye üzerine bir araştırma	Uğur ERDOĞAN Doktora	2014 320 s.	İstanbul Üniversitesi	Nitel araştırma-Odak Grup Tartışması ve Görüşme. Veri toplama yöntemleri: gözlem, mülakatlar, arşiv ve doküman incelemeleri
3	Türkiye'deki havayolu taşıyıcılarının rekabet stratejileri: Düşük maliyetli havayolu taşıyıcıları için model önerisi	Nihan SALDIRANER Doktora	2016 350 s.	Türk Hava Kurumu Üniversitesi	Yarı formal görüşmeler, Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı ve Yapısal Eşitlik Modeli aracılığıyla Ölçeksiz En Küçük Kareler Yöntemi Regresyon Değerlendirilmesi ile incelenmiştir.
4	The theory of contestability and airline deregulation: A survey Rekabete açık piyasalar teorisi ve havayolu şirketlerinde deregülasyon: Toplu bir bakış	Zsolt Andras TASNADI Yüksek Lisans	1997 75 s. İngilizce	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	Erişim bulunmamaktadır.
5	Herausforderungen für passagierfluggesellschaften-aufbau von wettbewerbsvorteilen in transatlantikflügen am beispiel der Türkischen luftverkehrsgesellschaft (THY) Atlantikötesi uçuşlarda havayollarının rekabet avantajı sağlayabilmesine yönelik bir araştırma- Türk Hava Yolları örneği	Önder BARLAS Yüksek Lisans	2006 127 s. Almanca	Marmara Üniversitesi	Vaka Çalışması. 400 yolcuya yüz yüze anket uygulanmış ve portföy analizi yapılmıştır.
6	Kriz yönetimi ve rekabet stratejileri: Türk Hava Yollarında bir uygulama	Mehmet ATEŞ Yüksek Lisans	2006 152 s.	Cumhuriyet Üniversitesi	Odak grup çalışması ve ikincil kaynaklar kullanılmıştır.

7	Müzakere sürecinde Türkiye'deki havayolu şirketlerinin Avrupalı rakipleri karşısındaki rekabet gücü ve analizi	Ersan Celal TUNÇ Yüksek Lisans	2007 107 s.	Dokuz Eylül Üniversitesi	İkincil kaynaklar incelenmiştir
8	Havayolu ulaşımında düşük maliyetli taşıyıcılar ve uzun mesafeli hatlarda rekabet olasılıkları	Ebru KARASU Yüksek Lisans	2007 191 s.	Haliç Üniversitesi	İkincil kaynaklara dayanarak yapılmıştır
9	Globalleşme sürecinde uluslararası hava taşımacılığı ve Türk sivil havayollarının rekabet gücü	İlker KAŞIKÇI Yüksek Lisans	2007 238 s.	Gazi Üniversitesi	İkincil kaynaklar kullanılmak suretiyle THY üzerinde bir durum tespiti yapılmıştır.
10	Sivil hava taşımacılığı sektöründe Michael Porter' ın rekabet stratejisi faktörlerinin analizi: Atlasjet ve Pegasus Havayolları kıyaslaması	Sema DİKYOL Yüksek Lisans	2007 272 s.	Marmara Üniversitesi	Görüşme yöntemi kullanılmıştır.
11	Havayolu yolcu taşıma şirketlerinde uygulanan rekabet stratejileri: Türk şirketlerine yönelik nitel bir araştırma	Yunus Emre TAŞGİT Yüksek Lisans	2008 140 s.	Düzce Üniversitesi	Görüşme yöntemi kullanılmıştır.
12	Competitive strategies of airline companies operating in Turkish domestic aviation market Türkiye iç hatlar pazarında rekabet eden havayolu şirketlerinin rekabet stratejileri	Özge PEKSATICI Yüksek Lisans	2010 155 s. İngilizce	Bahçeşehir Üniversitesi	SERVQUAL ölçeği ile nicel ve yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi ile nitel olarak çalışma yapılmıştır.
13	Türkiye'de hava ulaştırma sektörünün yapısal incelemesi ve rekabet analizi	İsmail Volkan OTAMIŞ Yüksek Lisans	2013 95 s.	Akdeniz Üniversitesi	İkincil kaynakları kullanarak hazırlamıştır. Kümeleme analizi türlerinden biri olan K ortalamalar yöntemi ile analiz yapılmıştır.
14	Tactical competition of two airlines in fleet assignment İki hava yolu şirketinin filo atama probleminde taktiksel düzeydeki rekabeti	Ceyda YABA Yüksek Lisans	2015 87 s. İngilizce	Boğaziçi Üniversitesi	Endüstri mühendisliğinde yazılmıştır. Logit fonksiyonu kullanılmıştır.
15	Havayolu sektöründe ortaklaşa rekabet stratejisi: Geleneksel havayolu şirketleri üzerine bir araştırma	Gökhan TANRIVERDİ Yüksek Lisans	2016 167 s.	Anadolu Üniversitesi	Yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılmıştır.

16	Competitive position analysis of the airline industry Havayolu endüstrisinde rekabet gücü analizi	Egemen HOPALI Yüksek Lisans	2016 78 s. İngilizce	Marmara Üniversitesi	Bir düşük maliyetli havayolunda çalışan 68 kişiye anket yapılmış. Spearman korelasyon testi, faktör analizi ve yapısal eşitleme modeli (SPSS ile) uygulanmıştır.
17	Türkiye'deki havayolu şirketlerinin uyguladıkları rekabet stratejileri ve yolcuların satın alma davranışları üzerine etkileri (İzmir ili örneği)	Damla EKİCİKOL Yüksek Lisans	2016 178 s.	İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi	İkincil kaynaklar ile havayolları incelenmiş ve 402 yolcu üzerinde anket yapılmıştır.
18	Türkiye'de havacılık sektöründeki rekabet stratejilerinin geleneksel havayolu ve düşük maliyetli havayolu işletmeleri bağlamında karşılaştırması	Selçuk KARABULAK Yüksek Lisans	2016 150 s.	Okan Üniversitesi	İkincil kaynaklara dayanılarak yapılmıştır.
19	Rekabet gerilimini etkileyen unsurlar üzerine Türkiye iç hat havayolu taşımacılığı pazarında bir uygulama	Mehmet YAŞAR Yüksek Lisans	2016 191 s.	Anadolu Üniversitesi	İkincil kaynaklar kullanılmış ve anket yapılmıştır.
20	Competitive strategies of airline carriers in Turkish aviation, case study "growth process of Turkish domestic market since 2003".	Korkut MIRZAI Yüksek Lisans	2014 92 s. İngilizce	Coventry University	200 yolcu üzerinde anket uygulanmış ve SERVQUAL ölçeği kullanılmıştır.

4.1. Doğrudan Rekabet Stratejilerini Konu Edinmiş Tezler

Dikyol (2007), “Sivil hava taşımacılığı sektöründe Michael Porter'in rekabet stratejisi faktörlerinin analizi: Atlasjet ve Pegasus Havayolları kıyaslaması” isimli yüksek lisans tezinde, veri toplama aracı olarak 21 maliyet liderliği ve 22 farklılaştırma ile ilgili soru seti hazırlayarak kişisel görüşme yöntemini kullanmıştır. Sektörel bilgiler doğrultusunda Atlasjet ve Pegasus'un faaliyetlerini göz önünde tutarak yapmış olduğu kişisel görüşmeler ile iki işletmenin Michael Porter'in jenerik rekabet stratejilerinden hangisini uyguladıklarını ortaya koymaya çalışmıştır. Pegasus'tan 1 yetkili (Yer İşletme Müdürü), Atlasjet'ten ise 9 yetkili (Yer İşletme Başkanı, İnsan Kaynakları Müdürü, Satın Alma Müdürü, Maliyet Analizi ve İstasyon Müdürü, Müşteri İlişkileri Müdürü, Halkla İlişkiler Müdürü, Basın ve Halkla İlişkiler Uzmanı, Bilgi İşlem Müdürü ve Kalite Departmanından bir kişi) ile görüşme gerçekleştirilmiştir. İşletmelerin hemen hemen aynı maliyetlere sahip oldukları bu sebeple de, her ikisinin de maliyet liderliği stratejisini uygulayamadıklarını sadece ‘Yield Management’ (işletmelerin farklı gelir kalemleri yaratabilmesi anlamında kullanılan bir sistem) ile maliyetlerde farklılığa gidebilecekleri sonucuna varılmıştır. Tezde rekabette üstünlük sağlayacak ana ölçütün farklı gelir kalemleri oluşturmak olduğu savunulmuştur. Atlasjet'in ağırlıklı olarak farklılaşma stratejisi üzerine odaklandı; teknolojik farklılık, kalite ve marka imajını ön plana çıkardığı ortaya konulmuştur [10].

Taşgit (2008)'in yapmış olduğu “Havayolu yolcu taşıma şirketlerinde uygulanan rekabet stratejileri: Türk şirketlerine yönelik nitel bir araştırma” isimli tez çalışmasında veri toplama tekniği bakımından 12 soruluk yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırmaya 4 havayolu işletmesi (THY, Onur Air, Pegasus ve Sunexpress) dâhil edilmiş ve her birinden birer yönetici (THY-Stratejik Yatırımlar ve Planlama Müdürü, Onur Air-İç Hatlar Müdürü, Pegasus-Satış Pazarlama Müdürü, SunExpress-Gelir Yönetimi Müdürü) ile görüşme yapılarak araştırma icra edilmiştir. Taşgit, yaptığı çalışma sonucunda;

Porter'in jenerik rekabet stratejilerine göre THY'nin kendisine maliyet ve farklılaştırma odaklı bir pozisyon seçerken, diğer düşük maliyetli taşıyıcılar Pegasus ve Onur Air'in maliyet odaklı bir işleyiş stratejisini, SunExpress'in ise maliyet ve odaklanma stratejilerini benimsediğini ortaya koymuştur. Miles ve Snow'un rekabet stratejilerine göre ise yapılan tespit, düşük maliyetli taşıyıcıların genelde savunma stratejilerini benimsedikleri, kısmen arayışçı stratejist rolünü üstlendikleri görülmektedir. Diğer taraftan taklitçi stratejinin de, havayolu işletmeciliğinde yoğun olarak izlenen bir strateji olduğu tespiti yapılmıştır. Taşgit (2008), işletmelerin rekabet stratejilerini oluşturmada rol oynayan faktörleri de belirlemiştir. Amaç-misyon-vizyon tanımlamaları, işletmelerin sahip oldukları temel yetenek ve kaynaklar, hitap edilen müşteri kitlesinin özellikleri ve gelecekteki eğilimleri ile havayolu işletmelerinin sahip oldukları entelektüel sermayenin rekabet stratejilerinin oluşturulmasında oldukça etkili olduğu tespiti yapılmıştır [11].

Peksatıcı (2010-İngilizce), “Competitive strategies of airline companies operating in Turkish domestic aviation market- Türkiye iç hatlar pazarında rekabet eden havayolu şirketlerinin rekabet stratejileri” isimli yüksek lisans tezinde, hem nicel hem de nitel bir çalışma yapmıştır. Tezin amacı, iç hatlar pazarında yolcuların beklentilerindeki algılanan farklılıkları ve yolcuların hizmet kalitesi algısını ortaya koymak olarak belirlenmiştir. Tezin nicel kısmında 300 yolcu üzerinde yapılan anket ile havayolu işletmelerinin hizmet kalitesi ve yolcuların hangi havayolu işletmesini neden tercih ettiğinin cevabı bulunmaya çalışılmıştır. Bu kısımda SERVQUAL ölçeği kullanılmıştır. Sonuç olarak, THY'nin en çok tercih edilen havayolu işletmesi olduğu, onu sırasıyla Pegasus, Atlasjet ve Onurair'in izlediği, SunExpress ve AnadoluJet'in marka farklılığı oluşturmadığını ortaya konmuştur. Araştırmanın sonuçlarından birisi de, yolcuların SunExpress'i en bilinen düşük fiyatlı havayolu işletmesi olarak işaret etmesidir ve bunu Pegasus ile AnadoluJet'in izlediğidir. Türkiye'de yolcular tarafından tam hizmetli ile düşük maliyetli havayolu işletmeleri arasındaki farkın bilinmediğini ortaya konmuştur. Nitel araştırma, 25 sorudan oluşan yarı

yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılarak THY, Onurair, Atlasjet ve Pegasus havayolu işletmelerinin üst düzey yöneticileri ile yapılmıştır [12].

Otamış (2013), "Türkiye'de hava ulaştırma sektörünün yapısal incelemesi ve rekabet analizi" başlıklı yüksek lisans tezini ikincil kaynakları kullanarak hazırlamıştır. Havayolu işletmelerini benzerliklerine göre gruplara ayırabilmek için, çok değişkenli istatistik analiz tekniklerinden biri olan kümeleme analizi kullanılmış ve kümeleme analizi türlerinden biri olan K ortalamalar yöntemi seçilmiştir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında, SunExpress, Pegasus ve AnadoluJet'in arkalarında güçlü bir finansal yapı olması ve ölçek ekonomisi ile hareket ederek düşük maliyeti hedeflemeleri sebebiyle aynı kümede yer aldığı tespiti yapılmıştır. Üç işletmenin de hem ölçek ekonomisinin avantajlarını kullanmakta hem de başka stratejileri (odaklanma gibi) esnek biçimde uyguladığı ortaya konulmuştur. Onur Air, Atlas Jet ve Sky'ın düşük maliyet stratejisini tam anlamıyla uygulamak istiyorlarsa ölçeklerini de büyütme yoluna gitmeleri gerektiği sonucuna varılmıştır [13].

Mirzai (2014), Coventry University, İngiltere'de hazırlamış olduğu yüksek lisans tezini "Competitive strategies of airline carriers in Turkish aviation, case study-growth process of Turkish domestic market since 2003" başlığı ile yazmıştır. Nicel bir çalışma yapılmış ve SERVQUAL ölçeği kullanılmıştır. Bu araştırma, 18 yaşın üzerindeki İstanbul, Ankara ve İzmir'de yaşayan 200 yolcu üzerinde 30 sorudan oluşan üç bölümlü bir ankete göre Türkiye'de gerçekleştirilmiştir. Ankette internet üzerinden ve yüz yüze olmak üzere iki farklı şekilde veri toplanmıştır. Anket sadece iç hat pazarındaki yolcular üzerinde yapılmıştır. Yolcuların vermiş oldukları hizmet kalitesi ile ilgili cevaplar doğrultusunda havayolu işletmeleri analiz edilmiştir. İkincil kaynaklara dayanan araştırma ise, var olan alanyazın incelenerek gerçekleştirilmiştir. Anket ve araştırmaya göre, yolcuların havayolu seçiminde karar kriterlerinin, güvenlik, program, uçak konforu, promosyon, bilet fiyatı, personel davranışı gibi unsur olduğu tespiti yapılmıştır [14].

Saldıraner (2016) tarafından yazılan "Türkiye'deki havayolu taşıyıcılarının rekabet

stratejileri: Düşük maliyetli havayolu taşıyıcıları için model önerisi" isimli doktora tezinde havayolu iş modelleri ve strateji uygulamaları ile rekabet avantajı arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu çalışmada, Türkiye'de faaliyet gösteren düşük maliyetli havayollarının strateji ve iş modelleri detaylı incelenerek öncelikle neden rekabet gücü artışı oluşmadığı sonrasında ise rekabet avantajı sağlamaları için izlenmesi gereken stratejik model oluşturulmaktadır. Saldıraner (2016), çalışmasında 6 hipotez oluşturmuş ve bunlara cevaplar aramıştır. Araştırma kapsamındaki veri; devlet ve işletme veri tabanları incelenerek, görüşmeler yapılarak ve anket uygulanarak toplanmıştır. Bu süreç içerisinde, havayollarının stratejik modellerinde sektöre uyumlu jenerik strateji seçilmesi, yönetsel tercihlerinin uygulanan iş modeline uyumlu olması ve temel yetkinlik ile değer zinciri uygulamalarının dikkate alınması ve havayollarının göreceli pozisyonunun sürdürülebilir rekabet avantajına etkisi olacağı savunulmaktadır. Araştırmanın örneklemini oluşturan düşük maliyetli ve hibrid havayollarında önerilen model faktörlerinin rekabet avantajına etkisi, yarı formal görüşmeler, Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı ve Yapısal Eşitlik Modeli aracılığıyla Ölçeksiz En Küçük Kareler Yöntemi Regresyon Değerlendirilmesi ile incelenmiştir. Yapılan incelemeler neticesinde, Türkiye'de faaliyet gösteren düşük maliyetli havayollarının yapılarını değiştirmeden strateji ve iş modeli uygulamalarını değiştirmeleri sebebiyle rekabet etmekte güçlük yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır [15].

Ekicikol (2016), çalışmasının ilk iki bölümünde strateji, rekabet ve rekabet stratejisi gibi kavramlardan bahsetmiş, Türkiye'de faaliyet gösteren yedi havayolu işletmesini geçmişten günümüze ele almış ve incelemiştir. Son bölümde ise havayolu işletmelerinin rekabet stratejilerinin ve sundukları hizmetlerin, yolcuların satın alma davranışları üzerine etkilerinin neler olduğunun belirlenebilmesi amacıyla bir anket çalışması yapılmıştır. Toplam doksan iki sorudan oluşan anket 402 kişiye uygulanmıştır. Teze ulaşım 2019 yılına kadar sınırlandırıldığından dolayı, belirtilen bilgilere YÖK veri tabanındaki özetten ulaşılmıştır [4].

Karabulak (2016), ülkemizde havacılık sektöründe faaliyet gösteren havayolu modellerini incelemiştir. Bu doğrultuda geleneksel havayolu işletmesi Türk Havayolları ile düşük maliyetli havayolu işletmesi olan Pegasus Havayolları karşılaştırmalı bir vaka analizi şeklinde incelemesini yapmıştır. Araştırma ikincil kaynaklara dayandırılan nitel bir çalışmadır. Havacılık sektöründe yazılmış akademik çalışmalar ile sektöre ilişkin makaleler incelenmiş ve sektöre ilgili dergi ve yayınlar takip edilmiştir. THY ve Pegasus için SWOT analizi yapılmış, Porter'ın Beş Güç Modeline ve Değer Zinciri Analizine göre karşılaştırma yapılmıştır [16].

Buraya kadar, rekabet stratejilerini başlık olarak ele alan 8 tez tarih sırasına göre analiz edilmiştir. Bu noktadan sonra ise başlık itibari ile havayolları ve rekabet ile ilgili unsurları içeren diğer tezler tarih sırasına göre incelenmiştir.

4.2. Rekabet Stratejilerini Kısmen Konu Edinmiş Tezler

Barlas (2006-Almanca)'ın hazırlamış olduğu "Atlantik ötesi uçuşlarda havayollarının rekabet avantajı sağlayabilmesine yönelik bir araştırma-Türk Hava Yolları örneği" Almanca yüksek lisans tezi, THY'nin Atlantik ötesi uçuşlarda rekabet avantajı sağlamasına yönelik bir vaka çalışması şeklindedir. Bu çalışmada THY için Atlantik ötesi uçuşlarda rekabet avantajı sağlayacak unsurların belirlenmesi amaç edinilmiş ve kaynak taraması sonucunda ürün bazlı özellikler (koltuklar, hijyen, kabin içi eğlence, uçuşta satılan ürünler, fiyat), hizmet bazlı özellikler (check-in, rezervasyon, kabin görevlileri, uçuş frekansı) ve imaj olmak üzere 3 grup vasıtasıyla uçuş süreci tanımlanmıştır. Atlantik ötesi uçuş yapan 400 yolcuya yüz yüze anket uygulanmış ve verilerin toplanmasından sonra portföy analizi yapılarak sonuçlar doğrultusunda THY'ye rekabet avantajı sağlayabilecek uygulamalar tanımlanmıştır. Sonuçlar, THY'nin özellikle koltuk, kabin görevlileri, rezervasyon ve kabin içi eğlence alanlarında, iyileştirme ve yeniliğe gitmesi gerektiğini göstermiştir. Bu tez havayollarının rekabet stratejileri ile doğrudan ilgili olmasa da, THY'nin Atlantik ötesinde rekabet avantajını nasıl sağlayacağını ortaya koymaya çalışmıştır [17].

Ateş (2006), "Kriz yönetimi ve rekabet stratejileri: Türk Hava Yollarında bir uygulama" isimli yüksek lisans tezinde, THY'nde kriz ortamında rekabet stratejilerini ortaya koymaya çalışmıştır. Çalışmada yöntem olarak, odak grup çalışması ve ikincil kaynaklar kullanılmıştır. 2001 yılı itibariyle THY yöneticilerinden krizleri görmüş ve yaşamış 10 kişilik bir üst düzey yönetici grubu ile odak grup çalışması icra edilmiştir. Kriz ortamındaki rekabet stratejilerini belirlemek amacıyla 15 soruluk bir gündem hazırlanmıştır. Sonuç olarak, THY'nin kriz ortamında personel bazında küçülmeye gittiği, krizlerde ABD ve Avrupa'da iflas eden havayolu işletmelerinin boşluğunun THY tarafından doldurulduğu, alternatif pazarların değerlendirilmesi (yeni pazarların açılması) ve Bowman'ın strateji saatindeki yüksek kalite-yüksek fiyat yerine yüksek kalite-orta fiyat stratejisini belirlemiş olduğu, sıkı maliyet politikaları ile THY'nin pazar payını koruduğu ortaya konulmuştur [18].

Tunç (2007), "Müzakere sürecinde Türkiye'deki havayolu şirketlerinin Avrupalı rakipleri karşısındaki rekabet gücü ve analizi" isimli çalışmada, ikincil kaynakları incelemiştir. Havayolu işletmelerinin küresel havayolu olma gereklerini yerine getirebilmek ve sektördeki oyuncularla rekabet edebilmeleri için kullanılan yöntemin, havayolu işletmelerinin diğer işletmelerle iş birliğine gitmesi olduğu sonucuna varılmıştır. Pazara giren yeni oyuncuların da öncelikle kendi aralarında iş birliğine gitmesi, uzun vadede ise THY'nin yolunu izlemesi, sektörün devamı ve rekabet gücü için son derece önemli olduğu şeklinde bir sonuç çıkarılmıştır [19].

Karasu (2007) ise "Havayolu ulaşımında düşük maliyetli taşıyıcılar ve uzun mesafeli hatlarda rekabet olasılıkları" isimli çalışmasını ikincil kaynaklara dayanarak yapmıştır. Varılan sonuç, düşük maliyetli havayollarının uzun mesafeli uçuşlara başlamasıyla maliyetlerinin artacağı, düşük maliyet konseptinden uzaklaşacağı fakat A380 gibi uçakların envantere girmesi ile bunun aşılacağı şeklindedir [20].

Kaşıkçı (2007), "Globalleşme sürecinde uluslararası hava taşımacılığı ve Türk sivil havayollarının rekabet gücü" isimli yüksek lisans

tezinde, ikincil kaynakları kullanmak suretiyle THY üzerinde bir durum tespiti yapmıştır. Sivil hava taşımacılığı sektöründe, deregülasyon hareketlerinin başladığı dönemden itibaren, fiyatlar ve maliyetler düşmekte, taşımacılık faaliyetleri ülke sınırlarını aşarak uluslararası piyasaya kaymakta olduğu tespitinde bulunulmuştur. Uluslararası piyasadaki rekabet içerisinde piyasa paylarını artırmak ve kârlarını yükseltmek isteyen işletmeler, diğer işletmelerle birleşmekte ve küresel iş birliklerine gitmekte olduğu sonucuna varılmıştır [21].

Erdoğan (2014) tarafından hazırlanan “Havayolu taşımacılığında regülasyon ve deregülasyonların rekabet stratejilerine etkileri: Türkiye üzerine bir araştırma” isimli doktora tezinde sektör analizinde, Porter’ in 5 ilkesi doğrultusunda sektör incelenmiştir. Rekabet analizi üç ana başlık altında yapılmıştır. Türk havayolu şirketleri arasındaki rekabetin analizi, uluslararası rekabet analizi ve havalimanlarının rekabet üzerine etkisi; regülasyon ve deregülasyonlar göz önüne alınarak nitel bir araştırma ile ele alınmıştır. Araştırmada kullanılan nitel araştırma yöntemleri, Odak Grup Tartışması ve teke tek yapılan Derinliğine Görüşme yöntemleridir. Bu çalışmanın amacı; Türkiye havayolu pazarının büyümesine, Türk havayolu şirketlerinin rekabet üstünlüğü elde etmesine ve Türkiye’nin küresel havayolu pazarında hâkimiyet oluşturmaya yönelik öneriler yapmak; İstanbul’un önemli bir hava aktarım merkezi haline gelmesinin önemini vurgulamak, Türkiye’nin havayolu pazarında rakipleri olan ülkelere ve onların havayollarına karşı rekabet avantajı sağlayacak stratejiler geliştirmektir. Havayolu pazarında rekabete etki eden en önemli faktörlerin regülasyon ve deregülasyonlar olduğu ifade edilmiştir. Ülkemizde 2003 yılındaki deregülasyon sonrası, havayolu pazarının %608 büyüdüğü, iç hat pazarının tekel olmaktan çıktığı ve yeni oyuncuların pazara girdiği belirtilmiştir. Uluslararası havacılıkta da yeni havacılık anlaşmaları yapılmış, yurtdışına uçulan noktalar iki katına çıkmıştır. Uluslararası havacılıkta rekabeti etkileyen en önemli regülasyonlar hava trafik hakları ve özellikle 6. trafik hakkıdır. Bu hak, Türk havayolu işletmelerine İstanbul bağlantılı seferler yapabileme iznini vermektedir. İstanbul son yıllarda,

dünyanın önemli hava aktarma merkezlerinden biri olmuştur. Avrupa ve Ortadoğu’da İstanbul’a rakip şehirler bulunmaktadır. Bu rekabetin sadece havayolları arasında değil, aynı zamanda ülkeler arasındaki bir rekabet olduğu vurgusu yapılmıştır [22].

Yaba (2015), aynı piyasadaki iki havayolunun taktiksel düzeydeki rekabetini güzergâh tabanlı filo atama modeliyle incelemiştir. Çalışma, endüstri mühendisliği bölümünde hazırlanmış bir yüksek lisans tezidir. Piyasadaki taleplerin havayolları tarafından belirlenen fiyatlara bağlı olduğu, her havayolunun kendi filo atama problemini çözdükten sonra müşterileri diğer güzergâhlarda uçurmaya karar verebileceği tespiti yapılmıştır. Bu müşterilerin diğer güzergâhları hangi oranda tercih edeceği de havayolları tarafından belirlenen fiyatlara bağlı olduğu vurgusu yapılmıştır. Dolayısıyla, havayolları arasındaki rekabet aynı piyasadaki talepte ve diğer güzergâhları tercih etme oranında görülebileceği sonucuna varılmıştır. Havayolları arasındaki piyasa talebi paylaştırılırken ve diğer güzergâhları tercih etme oranı hesaplanırken logit fonksiyonu kullanılmış ve rekabet ortamında verilen fiyatlarla havayollarının denge davranışı aranmıştır. Ayrıca taktiksel seviyedeki rekabette filo tipi, uçak kapasitesi gibi değişkenlerin de fiyatlar kadar önemli olduğu tartışılmıştır. Teze ulaşım 2018 yılına kadar sınırlandırıldığından dolayı, belirtilen bilgilere YÖK veri tabanındaki özetten ulaşılmıştır [4].

Tanrıverdi (2016), ortaklaşa rekabet stratejisini uygulayan havayolu işletmelerinin deneyimlerini ortaya koyabilmek amacıyla bir çalışma yapmıştır. “Bu amaçla beş geleneksel havayolu işletmesinin üst düzey yöneticileri ile yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır.” şeklinde bir ifade bulursa da geleneksel kavramı ile bahsedilen Türkiye’deki mi yoksa yurt dışındaki havayolları mı mevcut bilgilerden anlaşılacaktır. Eğer Türkiye’deki havayolları kastediliyor ise, geleneksek ifadesi sorgulanmalıdır. Ortaklaşa rekabet stratejisi, iki ya da daha fazla rakip işletme tarafından özellikle rekabet yoğun pazarlarda kullanılan, rekabet ve iş birliğinin aynı anda gerçekleştirildiği bir işletme stratejisi olarak tanımlanmıştır. Rakip işletmeler, karşılıklı menfaatler doğrultusunda aynı anda bir yandan yeni

bir ürün ya da hizmet üretimi için bir araya gelirken diğer alanlarda ise rekabetlerini devam ettirmektedir. Ortaklaşa rekabette temel yetenek ve kaynaklarını bir araya getiren işletmeler, yeni ürün veya hizmet üretiminde ise maliyetleri ve riskleri paylaşmakta olduğu dile getirilmiştir. Böylelikle, maliyetleri düşüren ve riski paylaşan işletmeler, önünü daha iyi görebilme kabiliyeti kazanmakta olduğu tespiti yapılmıştır. Araştırmada ortaya çıkan en önemli sonuç, ortaklaşa rekabet stratejisinin havayolu sektörünün sürdürülebilirliği ve olumsuzlukları aşması için gerekli olduğunun dile getirilmesidir. Araştırmada öne çıkan bir başka sonuç ise, stratejik havayolu ittifakı üyesi havayolu işletmelerinin, ittifakları sorgulamaya başladığı ve ittifakların varlığını devam ettirebilmesi için daha esnek bir yapıya sahip olması gerektiği yönünde olmuştur. Teze ulaşım 2019 yılına kadar sınırlandırıldığından dolayı, belirtilen bilgilere YÖK veri tabanındaki özetten ulaşılmıştır [4].

Hopalı (2016), çalışmasında rekabet pozisyonunun pazar payını artırma ve havayolu endüstrisindeki rakiplere karşı rekabet avantajı sağladığı önemini vurgulamıştır. Genel rekabet stratejileri ve pazarlama stratejileri detaylı bir şekilde araştırılmış ve havayolu işletmelerinin rakipleri karşısında rekabet avantajı sağlama için takip etmesi gereken stratejiler önerilmiştir. Bir düşük maliyetli havayolu işletmesinin toplam 61 personelinden oluşan; 11 üst düzey yönetici, 38 uzman ve 12 beyaz yakalı çalışan ile yüz yüze anket gerçekleştirilmiş. Ankette maliyet, müşteri, kapasite, rakip, tedarikçi, inovasyon, finansal etkinlik, para piyasası ve düzenlemeleri, otorite, güvenilirlik, kalite ve pazarlama konularından oluşan 12 kategoride 51 soru sorulmuş. Sorulara, katılımcıların rakiplerine göre şirketin rekabetçi pozisyonunu 7 puanlık bir Likert ölçeğiyle derecelendirmeleri istenmiştir. Rekabet faktörleri 3 adımlı istatistiksel yöntemle değerlendirilmiştir. Sırasıyla Spearman korelasyon testi, faktör analizi ve yapısal eşitleme modeli uygulanmıştır. Yapısal eşitleme modeli (SPSS ile uygulanmış) yardımıyla faktörler arasındaki korelasyon ve rekabete etkileri araştırılmış, rekabet pozisyonuna sahip olmanın öneminin daha iyi kavranması amaçlanmıştır. Yapısal Eşitlik Modeli hipotezlerine göre, özellikle finansal verimlilik, inovasyon, otorite ve kapasite

faktörleri, düşük maliyetli havayolları açısından rekabet gücü ile önemli ölçüde ilişkili olduğu anlaşılmıştır. Müşteri ve pazarlama faktörlerinin de rekabet edebilirlik üzerinde önemli bir etkisi olduğu görülmüştür. Müşteri faktörünün ise finansal verimlilik, otorite ve yenilikçilik ile önemli ölçüde ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuç, finansal verimlilik, yenilikçilik ve otorite ile uyumun, müşteri memnuniyeti üzerinde önemli etkiye sahip olduğunu ve bunun rekabet avantajına sahip olduğunu göstermektedir [23].

Yaşar (2016), araştırmasını rekabet edilen pazarların benzerlik derecesini ölçen pazar ortaklığı ile kaynakların benzerlik derecesini ölçen kaynak benzerliğinin işletmelerin rekabet algılarında etkili olup olmadığını, Türkiye iç hatlar havayolu taşımacılığı pazarında yer alan işletmeler üzerinde test etmek amacıyla yapmıştır. Bu amaçla, söz konusu bağlam içerisinde rekabet dinamikleri alanının sunmuş olduğu varsayımların ülkemiz iç hatlar havayolu pazarında işlerlik durumunun ortaya konması hedeflenmiştir. Rakip analizi her bir işletmenin gözünden ayrı ayrı yapılmıştır. Bu bağlamda, işletmeler arasındaki rekabetin simetrik bir görünümde olmadığını savunan rekabet asimetrisinin iç hatlar havayolu pazarında yer alan işletmeler arasında var olup olmadığının ortaya konması da çalışmanın amaçları arasındadır. Araştırmada nicel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Araştırma iç ve dış paydaşlara uygulanan birincil veriler (anket) ve otoriteler tarafından sağlanan ikincil verilerden yararlanılarak oluşturulmuştur. Sonuç olarak algılanan rekabet gerilimi ile pazar ortaklığı, kaynak benzerliği, piyasa yoğunlaşması ve rekabet asimetrisi arasında anlamlı ilişkiler bulunmuş ve rekabet geriliminin farklı boyutları altında gerilimi açıklayan farklı modeller elde edilmiştir. Teze ulaşım 2019 yılına kadar sınırlandırıldığından dolayı, belirtilen bilgilere YÖK veri tabanındaki özetten ulaşılmıştır [4].

5. Sonuçlar, Tartışma ve Öneriler

Türkiye’de her geçen gün hava taşımacılığı ile ilgili bilimsel çalışmalar artmaktadır. Bununla birlikte rekabet ve havayolu işletmeciliğini ilgilendiren alanyazın oldukça yeni ve kısıtlıdır.

Rekabet konusunun son derece geniş bir konu olduğu düşünüldüğünde, gelişmekte olan bir sektör için lisansüstü tezler alanyazının oluşumuna katkıları açısından önemlidir.

Türkiye'deki mevcut yolcu taşıyan özel havayolları üzerine yazılmış olan lisansüstü tezlerin, genelde havayollarının tamamını ele almamış oldukları (evreni kapsamamaları), görüşülen kişilerin azlığı ve belirli iş modellerine odaklanmış oldukları dikkat çekmektedir. Türk havacılık endüstri yapısını belirleyebilmek ve rekabet stratejilerini ortaya koyabilmek açısından daha kapsamlı ve geniş çalışmalara gereksinim vardır. İncelenen tezlerin bir kısmında, nitel araştırma yöntemi olarak görüşme tekniği kullanılmış ve genellikle ulaşılabilen havayollarından birer yönetici ile görüşmeler yapılmıştır. Sadece seçilen birkaç havayolunda birer yönetici ile yapılmış olan görüşmeler yerine gelecekte yapılacak çalışmalarda havayollarının birkaç yönetici gözüyle çapraz olarak değerlendirmesi sonuçların güvenilirliği açısından yarar sağlayacaktır. Aynı zamanda bazı çalışmalarda tüm evrendeki havayolları ele alınmamış olup sadece birkaç havayolu ile yetinilmesi, sektörel yorumları ve çıkarımları da zayıflatmaktadır. Bazı tezlerde ise, bir havayolunda sadece tek kişi ile görüşme yapılmış olup diğer havayolunda 10'a yakın yönetici ile görüşme yapılmış olması, havayollarını birbiri ile karşılaştırmaktan uzak kaldığını göstermektedir. Diğer bir araştırma bulgusu ise çalışmaların yöntem açısından kısıtlılığı olmuştur. Farklı araştırma yöntemleri ve teknikler kullanılarak çalışmalara yer verilmesi, sektörel olarak da yol gösterici olacaktır. İkincil kaynak incelemeleri durum tespiti açısından çok değerli sonuçlar vermekle birlikte; farklı araştırma yöntemleri ile ikincil kaynaklar desteklenmelidir.

Aynı zamanda üniversite-sektör işbirliği ile yürütülecek bilimsel çalışmalar için gerekli altyapının oluşturulması önemlidir. Devlet ve havayolu işletmeleri tarafından bu yönde verilecek olan desteğin, bilimsel çalışmaların sektöre faydalı hale getirilmesi ile sonuçlanacağı da şüphe götürmemektedir. Araştırma alanındaki üniversite-sektör işbirliği hem akademik alanyazının gelişmesine katkıda bulunacak, hem de sektörün

gereksinimlerinin tespitinde ve sorunlarının çözümünde önemli rol oynayacaktır.

Yapılmış olan çalışmaların bir kısmının liberalizasyon döneminden hemen sonrasına (2003 sonrasındaki 5-6 yıllık dönem) rastlamış olması, havacılık sektöründe hem havayolları açısından hem de sektör açısından çok yeni bir dönemde olunması sebebiyle; bazı bilgilerin henüz netleşmemiş olan verilere dayanabileceği hususunu ortaya çıkarmaktadır. Bu dönemde, ne sektörün ne havayollarının ne de müşterilerin algıları oturmuş durumdadır. Örneğin, düşük maliyetli havayolu işletmesi olarak sektöre giriş yapan Pegasus Havayolları'nın pazarda henüz anlaşamadığı bir dönemdir. Bu nedenle çalışmaları, Türkiye'deki hava taşımacılığı endüstrisinin içinde bulunduğu koşullar dikkate alınarak değerlendirmekte yarar vardır. Bununla birlikte, değerlendirmek için erken bir zaman olmasına karşın, dönemin anlayışına ışık tutması açısından bu çalışmalar önem arz etmektedir.

Havayollarında rekabet ile ilgili hazırlanmış yüksek lisans, doktora tezleri ile projelerin, kendinden önce yapılmış çalışmalara değinmedikleri tespit edilmiştir. Bu husus da, yapılan çalışmaların alanyazındaki hangi boşluğu doldurdukları konusunun değerlendirilmesini güçleştirmektedir. Bu çalışma aynı zamanda alanyazın konusunda sonraki çalışmalara ışık tutması açısından da önemli görülmektedir.

Tezlerin bir kısmının başlığı ve içeriği arasında uyumsuzluklar mevcuttur. Bu husus, bilimsel araştırmada bulunan insanları içerik konusunda farklı beklentiye sürüklemektedir. Bazı çalışmaların içerik bakımından hizmet kalitesinin ölçülmesi, yolcuların havayolu işletmelerini nasıl algıladıkları, havayolu işletmesinin yolcular tarafından tercih sebepleri veya bir/birkaç havayolu ile ilgili durum tespiti yapmaya yönelik oldukları görülmüştür. Bu çalışmalar kısmi olarak rekabet stratejilerini belirleme emareleri göstermiş olsalar da, Türk sivil havacılık sektöründe rekabet stratejilerini yönetici kademesinin gözüyle ortaya koyan çalışmaların nispeten dar kapsamlı olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda havayollarının rekabet stratejilerini ve endüstrinin rekabet yapısını ifade edebilme

konusunda yeterli veri ve bulgular ile desteklenecek çalışmaların yapılması önemlidir.

6. Araştırmanın Varsayımları ve Kısıtları

Bu araştırmanın ana kısıtını, araştırmanın YÖK elektronik veri tabanına dayanarak yapılmış olması oluşturmaktadır. Başka bir deyişle, havayollarının rekabeti üzerine yazılmış olan tüm lisansüstü tezlerin YÖK veri tabanında bulunduğu ve erişilebildiği varsayımı ile hareket edilerek araştırma icra edilmiştir.

2018 yılı içerisinde yazılmış ve YÖK veri tabanına girişi yapılmış olan tezler bu araştırmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

Tezlerin bazılarında erişim belirli tarihlere kadar sınırlandırıldığından dolayı, YÖK veri tabanına yazarlar tarafından verilmiş özetler ile yetinilmek zorunda kalınmıştır.

Kaynaklar

- [1] H. Ö. Aldemir ve F. Şengür, "Academic Foundations of Air Transportation Research in an Emerging Country: A Bibliometric Analysis," *International Journal of Aviation Systems, Operations and Training*, 4(1), 15-27, 2017.
- [2] S. Benligiray, "Türkiye'de İnsan Kaynakları Yönetimi Alanında Yapılan Lisansüstü Tezler ve Bu Tezlerde İncelenen Temaların Analizi: 1983-2008 Dönemi," *Eskişehir Osmangazi University IIBF Journal*, 4(1), 167-197, 2009.
- [3] YÖK, "YÖK." http://www.yok.gov.tr/web/guest/universite_lerimiz . [Erişim Tarihi: 4-Temmuz-2018].
- [4] YÖK, "YÖK." <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>. [Erişim Tarihi: 21-Haziran-2018].
- [5] A. Yıldırım ve H. Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011.
- [6] S. Çepni, *Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş*. Trabzon: Pegem, 2014.
- [7] N. Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2005.
- [8] K. D. Bailey, *Methods of Social Research*. New York: The Free Press, 2nd Edition, 1982.
- [9] J. F. Rummel, *An Introduction to Research Procedures in Education*. New York: Harper and Row, 2nd edition, 1964.
- [10] S. Dikyol, "Sivil hava taşımacılığı sektöründe Michael Porter'ın rekabet stratejisi faktörlerinin analizi: Atlasjet ve Pegasus Havayolları kıyaslaması," *Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, 2007.
- [11] Y. E. Taşgit, "Havayolu yolcu taşıma şirketlerinde uygulanan rekabet stratejileri: Türk şirketlerine yönelik nitel bir araştırma," *Düzce Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, 2008.
- [12] Ö. Peksatıcı, "Competitive strategies of airline companies operating in Turkish domestic aviation market," *Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, 2010.
- [13] İ. V. Otamış, "Türkiye'de hava ulaştırma sektörünün yapısal incelemesi ve rekabet analizi," *Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, 2013.
- [14] K. Mirzai, "Competitive strategies of airline carriers in Turkish aviation, case study "growth process of Turkish domestic market since 2003",", *Coventry University, Engineering Management Department, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, 2014.

- [15] N. Saldıraner, "Türkiye'deki havayolu taşıyıcılarının rekabet stratejileri: Düşük maliyetli havayolu taşıyıcıları için model önerisi," Türk Hava Kurumu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2016.
- [16] S. Karabulak, "Türkiye'de havacılık sektöründeki rekabet stratejilerinin geleneksel havayolu ve düşük maliyetli havayolu işletmeleri bağlamında karşılaştırması," Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- [17] Ö. Barlas, "Herausforderungen für passagierfluggesellschaften-aufbau von wettbewerbsvorteilen in transatlantikflügen am beispiel der Türkischen luftverkehrsgesellschaft (THY)," Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- [18] M. Ateş, "Kriz yönetimi ve rekabet stratejileri: Türk Hava Yollarında bir uygulama," Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- [19] E. C. Tunç, "Müzakere sürecinde Türkiye'deki havayolu şirketlerinin Avrupalı rakipleri karşısındaki rekabet gücü ve analizi," Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Tezsiz Yüksek Lisans Projesi, 2007.
- [20] E. Karasu, "Havayolu ulaşımında düşük maliyetli taşıyıcılar ve uzun mesafeli hatlarda rekabet olasılıkları," Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- [21] İ. Kaşıkçı, "Globalleşme sürecinde uluslararası hava taşımacılığı ve Türk sivil havayollarının rekabet gücü," Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- [22] U. Erdoğan, "Havayolu taşımacılığında regülasyon ve deregülasyonların rekabet stratejilerine etkileri: Türkiye üzerine bir araştırma," İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2014.
- [23] E. Hopalı, "Havayolu endüstrisinde rekabet gücü analizi," Marmara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016.